

SCHAAKMEESTER PAT

SCHAAKMEESTER PAT

Een uitgave van

geschreven door

Patrick Kreuning

© 2025 P.H. Kreuning
Omslag: P.H. Kreuning
Bravenewbooks.nl
ISBN 9789465128641

INLEIDING

Hallo, ik ben schoolmeester Patrick en ik geef ook schaakles. Ik sta voor groep zes.

Toch heb ik met schaken nog nooit van mijn leerlingen kunnen winnen.

Sta ik eenmaal gewonnen, dan zet ik ze altijd weer pat. En pat is in het schaken remise of gelijkspel, dan krijgen beide spelers een half puntje. Daarom noemen alle leerlingen mij schaakmeester Pat. Ze vinden me een beetje een sukkel met schaken, maar dat is niet erg.

Schaken is een heel leuk spel, maar best moeilijk. Hoe jonger je het leert, hoe beter je wordt, dat is in de afgelopen tweehonderd jaar vooral bevestigd door het feit dat de wereldkampioen over het algemeen niet ouder dan 35 jaar is.

Je moet weten dat schaken al een heel oud spel is, het is waarschijnlijk ongeveer 1400 jaar geleden uitgevonden in India, een groot land hier heel ver vandaan. India dreef veel handel met het dichtbijgelegen Perzië (het huidige Iran) en toen de mensen uit Perzië het spel ontdekten namen ze het mee naar huis en gingen het daar ook spelen. Perzië bestaat niet meer maar misschien heb je thuis nog wel een Perzische kat, zo'n kat met heel dik en lang haar, of een Perzisch tapijt, die hingen vaak aan de muren en het leken net schilderijen. Wanneer je eens een kasteel bezoekt zie je soms nog wel hangen.

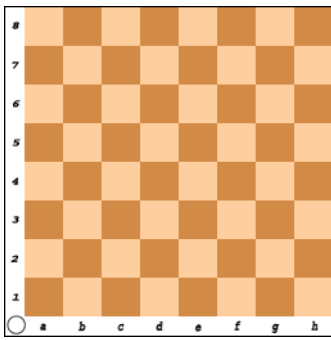
Ongeveer driehonderd jaar later begon Perzië met Europa handel te drijven en zo kwam het schaken naar Europa en dus ook naar Nederland. Alleen kenden we in Europa geen olifanten, die leven alleen in Azië en Afrika. Ook hadden we niet veel met katapulten en strijdwapens, dat was voor Europa al verleden tijd, uit de tijd van de Romeinen. Daarom zijn we zelf stukken gaan bedenken, maar de regels van het oude chaturanga zijn nog niet veel veranderd.

In India en Perzië werd schaken chaturanga genoemd en ze hadden andere stukken dan die wij nu hebben. Zo hadden ze olifanten, strijdwapens en een generaal. De kleuren waren rood en blauw maar het spel had net als bij schaken vierenzestig velden,

Aan je linkerhand moet het hoekveld aan jouw kant altijd zwart of bruin zijn. Wanneer je je handen voor je houdt met de rug van je hand naar je toe en je duimen wat naar buiten zie je bij de linkerhand een letter L, wanneer je naar je duim en wijsvinger kijkt, bij je rechterhand is dat een letter J. Bij veel borden staan er letters en cijfers langs de randen. Speel je met wit, dan moet a1 in de hoek aan je linkerhand staan, bij zwart staat a8 een de rechterhand in de hoek.

6

Kijk maar eens naar het voorbeeld hieronder

We kregen de Torens ♖.

Torens waren de vervangers van de strijdwagens maar mogen hetzelfde. Torens mogen alleen rechtdoor, naar voren, naar achteren, naar links of naar rechts, net zo ver als ze zelf willen. Maar ze mogen niet over stukken heen springen. Ook mogen ze niet om een hoekje. Al staan ze aan het begin wel op de hoeken van het bord.

We behielden we de Paarden ♘.

Paarden springen om een hoekje in een L-vorm, twee naar voren en één naar rechts of links. Maar ook twee naar achteren en dan één veld naar rechts of één veld naar links. Ze mogen ook twee velden opzij en dan één naar voren of één veld naar achteren. Paarden zijn de enige stukken die over andere stukken heen mogen springen. De paarden staan naast de torens. Ze springen altijd van een wit naar een zwart veld en van een zwart naar een wit veld. Bij chaturanga mochten de paarden hetzelfde als bij het hedendaagse schaakspel. Ze staan aan het begin van de partij naast de torens.

We kregen de Lopers ♗.

Die kwamen in plaats van de olifanten. Ze worden ook wel raadsheren genoemd. Die mogen alleen schuin en omdat er een loper op een zwart veld en een loper op een wit veld staan kunnen ze samen alle velden van het bord bereiken. De ene loper blijft altijd op wit, de andere altijd op zwart. Bij beginnende schakers gaat dat nog wel eens mis, wanneer je ineens twee lopers op witte of zwarte velden hebt, dan heb je ergens een foutje gemaakt. De lopers wonen in het kasteel van de koning naast de stallen en op het bord staan ze dan ook naast de paarden aan de binnenkant.

De loper heeft een gleufje in haar kop, vroeger waren er nog geen postbodes en dan werden de mensen die het hardste konden rennen met een brief op pad gestuurd om de post te bezorgen. Want auto's en fietsen bestonden ook nog niet.

Daarom noemen wij het ook loper. Maar in Frankrijk zag men in de vorm van de loper eerder de kop van een clown, en daarom heet de loper in Frankrijk ook le fou, of de gek.

In Engeland zag men er eerder de mijter van een bisschop in, denk maar eens aan Sinterklaas, die heeft ook een mijter op zijn hoofd, daarom heet de looper in Engeland the bishop, of de bisschop. De looper heet bij chaturanga ook looper, maar die mocht maar in een klein gebied lopen, de lopers op het schaakbord mogen het hele bord over.

Nieuw was de Koningin of Dame .

Die kwam in plaats van de generaal. In Nederland spreken we doorgaans van dame, omdat het bij het opschrijven van je partij anders verwarrend kan zijn. Bij het opschrijven van een partij begin je met de eerste letter van het stuk en een koning of koningin zouden dan dezelfde letter hebben. Vroeger mocht de dame maar één stapje en was een heel zwak stuk. Maar nu mag ze hetzelfde als een looper en een toren samen, dus recht en schuin, net zo ver als nodig. Zo werd ze ineens van het zwakste het sterkste stuk. Omdat de dame naast de koning begint, zeggen we vaak de dame staat op kleur. Daarmee bedoelen we dus dat een witte dame op een wit veld moet beginnen en de zwarte dame op een zwart veld. Bij chaturanga kende men de dame niet. Staan er letters en cijfers langs de rand van het bord, dan moeten de dames altijd op d1 en d8 staan, de D van Dame, een mooi ezelsbruggetje.

De Koning .

Die was er ook al bij chaturanga. Het woord voor koning in Perzië was Shah, in het Duits heet schaken Schach. Dat klinkt al aardig als Shah, Schaken betekent dan ook letterlijk vertaald, Koningen. Daar is ook wel een reden voor, de Koning is het belangrijkste stuk op het bord. Die mag je niet slaan, maar moet je gevangen nemen. De Koning mag maar één stapje in elke richting, maar hij mag niet op een veld gaan staan dat wordt aangevallen door de vijand. dan sta je schaak. Dat is verboden. De koningen kunnen dus ook nooit tegen elkaar staan, er moet altijd een vakje tussen zitten. Want anders zou de ene koning de andere koning kunnen slaan.

Maar wanneer we alleen de koningen, dames, lopers, paarden en torens op het bord zetten is de oorlog gauw voorbij. In een oorlog gebruiken ze ook soldaten, in het schaken noemen we die soldaten pionnen.

Pionnen .

Voor de bovengenoemde stukken staat nog een rij met acht pionnen.

De pionnen mochten vroeger maar één stap naar voren waardoor partijen oneindig lang duurden. Veel te lang, vonden ze en daarom bedachten ze later de regel dat wanneer een pion nog op zijn beginveld staat, hij twee stappen naar voren mocht.

Pionnen mogen alleen maar vooruit, maar ze slaan schuin. Als twee pionnen dus recht tegenover elkaar staan kunnen ze elkaar wel boos aankijken, maar ze kunnen niets doen. En wanneer een pion aan de overkant is, dan kan hij dus ook nergens meer heen, hij mag niet opzij of achteruit. Maar ze vonden het zo knap dat je een pion aan de overkant wist te krijgen dat ze hebben gezegd dat een pion die aan de overkant komt mag veranderen in een dame, een toren, een loper of een paard. Omdat je acht pionnen hebt en één dame, kun je in totaal negen dames hebben, of tien lopers, paarden of torens. Promoveren noemen we het, wanneer een pion aan de overkant komt. Wanneer je na de zomervakantie een klas hoger zit, dan ben je ook gepromoveerd.

Sommige mensen noemen pionnen ook wel boeren. Dat komt omdat de adel vroeger grote kastelen had, en de boeren woonden daar omheen. Die boeren verbouwden groenten en hielden vee, maar de rijke kasteelheer pikte vaak bijna alle voedsel in om er grote feesten mee te geven, dan kwamen overal uit de omgeving de rijke mensen om zich helemaal vol te vreten. De boeren mopperden dan vaak over hun lot. Maar toch kregen ze er wel wat voor terug, namelijk bescherming en verharde wegen. Want de rijke kasteelheer wilde graag met zijn paard en wagen door de omgeving kunnen rijden. Wanneer er een vijand kwam dan zochten de boeren met hun gezin bescherming in het kasteel. De boeren moesten dan wel in de voorste linies meevechten en er sneuvelde ook regelmatig een boer. In Zuid-Amerika had je ook dat soort boeren, die werden peon genoemd, dat lijkt al aardig op het woord pion.

De pion heet bij chaturanga ook pion, die mocht ook alleen naar voren.

Toen het spel eindelijk zover was dat alle regels helemaal duidelijk waren leefden we in Europa al in de vijftiende eeuw, we hebben er dus vierhonderd jaar over gedaan de uiteindelijke regels te bedenken.

Schaken is eigenlijk oorlog voeren op een houten bord en in het verleden zijn er ook wel oorlogen uitgevochten op het bord. Wanneer er al te veel soldaten waren doodgeschoten aan beide kanten van het slagveld, besloot men maar een potje te gaan schaken om de winnaar van de oorlog te bepalen. Anders kwam er nooit een eind aan die stomme oorlog. Ze hadden beter meteen kunnen gaan schaken, dat had veel mensenlevens gespaard.

Een oorlog bestaat uit drie delen, te beginnen met de invasie. Zo noemen we het wanneer soldaten het land van een ander binnendringen. Daarna volgt de bezetting, dan bepalen de koning en soldaten van de vijand wat er in het veroverde land gebeurt.

Een oorlog eindigt ook een keer. Dan wordt de vrede getekend, of je hebt de soldaten van de vijand een schop onder hun billen gegeven zodat ze huilend naar hun moeder thuis terug rennen.

In het schaken spreken we van opening, middenspel en eindspel.

Maar hoe begin je een oorlog? Wat zijn de slimste stappen? En hoe moet dat op het schaakbord? Nadat alle regels bekend waren duurde het nog wel ruim tweehonderd jaar voor men een klein aantal openingen had bedacht die goed werkten. Bij schaken moet je altijd de beste zet zien te bedenken. En er waren een aantal hele geleerde en creatieve mannen die hier wekenlang diep over nadachten en alle mogelijke zetten bestudeerden. Het schijnt dat één meneer zo diep nadacht dat hij helemaal vergat te eten en te drinken of te slapen, en op een dag was hij zo dun geworden dat hij ineens was verdwenen. Eet dus iedere avond je bordje leeg, ook al vind je het misschien niet lekker.

En weet je wat ook zo bijzonder is? Dat nog steeds niet alles is uitgedacht. Men dacht ongeveer aan het eind van de negentiende eeuw alles wel zo ongeveer te weten, af en toe speelde iemand nog wel eens een afwijkende zet, die was niet verder uitgedacht door de geleerden omdat ze dachten dat het niets zou opleveren, dat heette dan een nieuwtje, mits het goed was, was het een hele slechte zet dan noemden we dat een blunder. Maar toen kregen we aan het eind van de twintigste eeuw thuis ineens allemaal computers die nog steeds beter worden, zetten waarvan we vroeger dachten dat ze slecht waren blijken ineens soms toch wel goed te zijn en omgekeerd. Daarom komen er ook weer heel veel nieuwe schaakboeken uit, maar meestal in het Engels. En ondanks dat we nog steeds bijleren en de spelers dus ook steeds sterker worden doordat ze veel studeren, raken we nooit uitgeleerd. Schaken is dan ook een erkende wetenschap al kun je het op de universiteiten niet bestuderen. Het is een kwestie van je partijen naspelen en kijken naar je fouten, en heel veel oefenen.

Er komt een tijd dat je hersenpan helemaal vol zit, en dan kan er geen zet meer bij, of je moet eerst alles wat je weet weer vergeten. Hoe sterk iemand is wordt bepaald door punten, dat noemen we een elo-rating. Ruim dertig jaar geleden had een Russische meneer, Gari Kasparov jarenlang de hoogste rating, en we waren verrast toen hij door de tweeduizend zeshonderd punten heen ging, maar nu is oud Wereldkampioen Magnus Carlsen uit Noorwegen al op weg naar de tweeduizend negenhonderd. De persoon met de hoogste rating is meestal ook de wereldkampioen, maar dat hoeft niet altijd zo te zijn. De sterkste schakers uit de wereld spelen om de twee jaar een kandidatentoernooi en de winnaar daarvan mag de wereldkampioen uitdagen. Wint de uitdager, die misschien net wat minder elo-punten heeft, dan is hij de wereldkampioen.

Maar Magnus was het na tien jaar wel zat om wereldkampioen te zijn en heeft zijn titel niet meer verdedigd.

10

Alleen de computers zijn nog sterker, die zitten al op een elo-rating van ruim zesendertighonderd punten. Dat komt ook doordat de computer miljoenen zetten per seconde kan berekenen, dat kunnen wij mensen uiteraard nooit.

Wanneer jullie groot zijn, is de kans groot dat we al over de drieduizend punten zijn. Dat wordt uiteraard een groot feest.

Schaken is eigenlijk net zoiets als een computerprogramma schrijven. Je moet van te voren bedenken wat je wilt maken, en dan het programma stap voor stap invoeren, alles in de juiste volgorde, anders gaat het fout.

Toen jullie opa en oma nog klein waren hadden bedrijven ook al computers, die waren zo groot als een huiskamer, ze waren ook een stuk langzamer en slechter, ze konden lang niet zo goed rekenen. Nu worden computers ook steeds kleiner, veel van jullie gebruiken al de I-Pad. Die I-Pad is vele malen sterker dan die grote computer uit de tijd van je opa en oma.

Maar voor zover genoeg over de geschiedenis van het schaakspel, ik ga nu wat over onze school vertellen.

Dinsdag 23 januari was net begonnen. ‘Meester, meester, we hebben gehoord dat er een schoolschaaktoernooi komt, wij willen graag meedoen!’ Dat riepen Hans en Jan in koor, zodra ze de klas binnenkwamen.

‘Schaken, wat is dat?’ vroeg ik.

De hele klas lachte, die domme meester Patrick, die wist niet wat schaken was.

‘Schaken? Dat is een denksport, dat is goed om je hersenen te trainen!’ riep Elsje enthousiast.

‘En kunnen jullie dan heus allemaal schaken?’ vroeg ik verbaasd.

Nou, niet iedereen kon het, Pietje, Maria, Robert en Peter schudden van nee, maar de andere tweeëntwintig kinderen riepen ‘JAAHHH!’

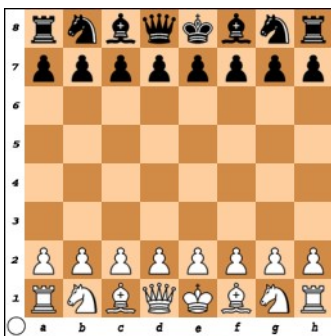
‘En wanneer is dat toernooi?’ vroeg ik vervolgens. ‘Over een maand meester,’ zei Frank.

‘Nou, dan moeten we maar eens gaan kijken hoe goed jullie daarin zijn, de beste van de klas mag meedoen.’ De kinderen keken beteuterd. ‘Waarom zo beteuterd, jongens en meisjes, we willen toch winnen?’

‘Je moet met zijn vieren een team vormen. Wanneer je alleen speelt sta je voor de eerste zet al met drie-nul achter omdat je op de drie andere borden dan verliest, dan heb je dus al verloren,’ zei Mark.

‘Oké, de vier beste kinderen van de klas mogen ernaartoe, maar dan moeten jullie het me wel uitleggen en ook aan Pietje, Maria, Robert en Peter.’

‘Mogen we het dan op het digibord laten zien, meester? Dat is het makkelijkste, we hebben ook nog geen schaakborden hier,’ zei Fred. Ik gaf toestemming en het eerste kwartier werd de loop van de stukken uitgelegd door Astrid.

Beginopstelling van het schaakspel.

‘Mooi,’ zei ik na twintig minuten, ‘dan gaan we nu weer verder met rekenen’. ‘Maar meester, schaken is ook een soort rekenen!’ riep Joey.

‘Ja, maar andere sommen zijn ook belangrijk’ zei ik streng. Zuchtend werden de rekenschriften tevoorschijn gehaald.

‘Wanneer jullie goed je best doen, zal ik zorgen voor borden en stukken in de klas’ zei ik. Ineens gingen de kinderen heel ijverig aan de gang terwijl ik de taal oefeningen van die maandag nakeek. Willem mocht wel wat beter zijn best doen, maar, die was dyslectisch. En Johan had een lelijk handschrift, maar die was hoogbegaafd. Ik had op internet gelezen dat hoogbegaafde kinderen vaak een slordig handschrift hebben omdat hun hersenen veel sneller werken dan hun hand kan schrijven. Na een uurtje deden we nog aardrijkskunde. Pietje wist te vertellen dat Leeuwarden in Limburg lag, bij geschiedenis dacht Robert dat Napoleon uit Spanje kwam en nadat de klas was uitgelachen en ik hem had verbeterd ging de bel.

Die dinsdagavond ging ik naar de schaakclub, zoals elke week. Dat wisten mijn leerlingen natuurlijk niet. Ik was meestal wat aan de late kant omdat ik soms nog wat huiswerk moest nakijken of mijn lieve vrouwtje Elselien moest helpen met de afwas. Toen ik aankwam waren de kinderen van de schaakclub al naar huis. Ik vroeg de jeugdleider of ik voor een aantal weken dertien borden en sets met stukken mocht lenen in verband met het komende schoolschaaktoernooi. Hij overlegde even en zei dat het mocht, de jeugd moest dan maar tijdelijk met de stukken van de volwassenen spelen. Maar dan moest ik ook klokken lenen. Schaken doe je met een klok, dat hoort er gewoon bij. Dat vond ik prima, dan kunnen mijn leerlingen niet de hele middag gaan schaken of oneindig lang nadenken over een zet. Wanneer je tijd voorbij is, dan is het klaar, dan heb je verloren. Na de partij, die ik had gewonnen van meneer Jansen kwamen twee mannen van de club me helpen alles achter in de auto te leggen en daarna ging ik naar huis. Ik was moe en ging, na eerst nog even met Elselien naar het journaal gekeken te hebben, lekker slapen. Om half zeven ging de wekker weer.